Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
Európa és a magyarság a 18-20. században
Történettudományi Doktori Program

GELENCSÉR ILDIKÓ ÉVA

Az Európai Unió konfliktuskezelési kísérletei a Nyugat-Balkánon

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS
TÉZISEK

Témavezető: prof. habil. Sokcsevits Dénes
Intézetvezető egyetemi docens, PTE-BTK

Pécs
2012

Témaválasztás és célkitűzések

Az 1990-es években jugoszláviai események folyamatosan a térségben zajló konfliktusra irányították a nemzetközi közvélemény figyelmét. A média sok esetben egyoldalúan mutatta be az eseményeket és élesen bírálta a nemzetközi közösség sikertelen közvetítői erőfeszítéseit. Az Európai Unió kialakításáról Maastrichtban tető alá hozott szerződés egy sajátos nemzetközi jogi konstrukciót alkotott. Az még alig lépett életbe, a külpolitikát koordináló második pillér rögtön hatalmas nyomás alá került. A Közös Kül- és Biztonságpolitikáról fokozatosan kiderült, hogy egy sor ellentmondással küzd, mint például: nehéz egyeztetni az *Európai Közösség és a tagállamok* jogi fogalmakat. Már a korábbi évtizedekben is előfordult, hogy az egyes tagállamok nemzetközi érdekei ellentétesek voltak a Közösség egészének érdekeivel. A *gentlemen's agreement* alapján azonban azt igyekeztek nem érvényesíteni a Közösség rovására. A német kormány megszegte ezt a hallgatólagos megállapodást, amikor egyoldalúan kijelentette, hogy elismeri Szlovénia és Horvátország függetlenségét, így a többi tagállamnak nem lévén más választása, csatlakozott a német döntéshez. A dolgozatom egyik célja az volt, hogy bemutassam a Jugoszlávia felbomlásakor kialakult nemzetközi helyzet összetettségét és bonyolultságát.

A kétpólusú világrend megszűntével a régi szabályrendszer is eltűnt. A hidegháború idején világosak voltak a frontvonalak, a kontinensünkön a görög polgárháború óta nem pusztított fegyveres konfliktus. Az Egyesült Nemzetek Szervezete őrködött a nemzetközi jog betartása fölött. A konfliktusok államok között zajlottak, nemzetközi beavatkozásra – azaz ENSZ békefenntartók bevetésére is – államok közötti konfliktusok esetén került sor. A hidegháború után azonban a válságok államokon belül bontakoztak ki. Az ENSZ Alapokmánya viszont az államhatárokat szentnek és sérthetetlennek deklarálta. Államon belüli konfliktusokat illetően Jugoszlávia precedenst teremtett a nemzetközi közösség számára. Az Európai Unió vezető szerepet játszott a válságok megoldásában: először Jugoszláviában, majd az azt követő balkáni eseményekben. A dolgozatom második célja az, hogy kimutassam az összefüggést a válságkezelés és az Unió intézményeinek és döntéshozatali mechanizmusának alakulása között.

A hidegháború elmúltával a színen új nemzetközi szereplők jelentek meg: új nemzetközi szervezetek (Európai Unió, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) jöttek létre és új államok (az egyesült Németország, a Szovjetunió felbomlása után az Orosz Föderáció) alakultak. Annak ellenére, hogy a dolgozatomban elsősorban az Európai Unióra koncentrálok, röviden azt is bemutatom, hogy az új nemzetközi szereplők hogyan igyekeztek elhelyezni magukat a nemzetközi kapcsolatok új szabályrendszerében.

Meggyőződésem, hogy az albánkérdés Délkelet-Európa egyik kulcsproblémája. Úgy tűnik, hogy az európai kapcsolatokban nem kapja meg a szükséges figyelmet. A dolgozatom negyedik fejezetében egyrészt ezt szeretném pótolni, másrészt pedig szeretném a figyelmet e területre irányítani. Az albánság ma hét állam területén él. Kettőben abszolút többségben, a többiben pedig kisebbségként élnek. Kulturális téren sokban különböznek a Balkán-félszigeten élő többi, főleg szláv nyelvű népességtől. Ugyanakkor az oszmán-török múlt sok közös pontot alakított ki az akkori alattvalók között. Az albán lakta régió a Balkánon Európa legszegényebb térsége. Elengedhetetlenül fontos a kölcsönös érdekeken alapuló gazdasági együttműködés kialakítása a szomszédos államokkal. Ez azonban nem lehetséges a régi sérelmek rendezése nélkül

A Balkán Európa puskaporos hordója. Sajnos ez a régi megállapítás még a 20. század végén is megállta a helyét. A régió stabilitásának megteremtése nagyon fontos elsősorban az európai értékek (demokrácia, kisebbségi és emberi jogok betartása, stb.) meghonosításával. Ennek az első lépéseit rögzítették a társulási szerződésekben. Ezek a szerződések mindkét fél számára meghatározták a jogokat és a kötelezettségeket. Ezzel a fejezettel az volt a célom, hogy bemutassam azokat a jogi és gazdasági eszközöket, amelyekkel az Unió segíti a Nyugat-Balkán államait abban, hogy gazdasági, politikai és jogi téren felzárkózhassanak az európai követelményekhez.

Összességében a dolgozattal az volt a legfőbb célom, hogy folytonosságot mutassak ki a délszláv állam felbomlása és az azt követő balkáni válságok között, valamint rámutassak bizonyos összefüggésekre az Unió második pillérének fejlődése és a konfliktusok kezelése között.

Az értekezés felépítése és tézisek

A disszertáció az *Európai Unió konfliktuskezelési kísérletei a Nyugat-Balkánon* címet viseli. A cím magában foglalja azokat a területeket, amelyeket a téma vizsgálata közben összekapcsoltam: az európai integráció külpolitikája, konfliktuskezelés (diplomáciai erőfeszítések) és a nyugat-balkáni államok története az 1990-es években. Az európai integráció története, jog- és intézményrendszere valamint gazdasági aspektusáról több átfogó monográfia és tanulmány született. Ebben a témában mind a hazai mind a külföldi szakirodalom bővelkedik különböző kutatások eredményeit átfogó írásokban. Az Unió konfliktuskezelési képessége viszonylag új és feltáratlan terület.

Az én felfogásomban az Unió külkapcsolatai hét komponensre terjednek ki, melyek szorosan összefüggenek egymással. Ezek a következők: külpolitika – biztonságpolitika - védelempolitika – bővítés – jószomszédi politika – külgazdasági kapcsolatok – konfliktuskezelés. A dolgozatom középpontjában kül- és biztonságpolitika illetve a konfliktuskezelés áll, amelyeket diplomáciai erőfeszítések kapcsolnak össze. Az Európai Unió felépítéséből adódóan ezek a diplomáciai tevékenységek többször ellentmondásosak. Ezért fordulhatott elő, hogy kezdetben a tagállamok és az Európai Közösség külön-külön felléphetett a konfliktus kezelőjeként. Tovább bonyolította a helyzetet az, hogy az EK/EU mellett az EBESZ is bekapcsolódott a diplomáciai tevékenységbe, mint az európai konfliktusokban illetékes nemzetközi szervezet, és a két szervezet kompetenciája között túl sok volt az átfedés.

A Nyugat-Balkán az Európai Unió által mesterségesen megalkotott délkelet-európai régió, amely volt Jugoszlávia korábbi tagköztársaságait fedi le, kivéve Szlovéniát és hozzáadva Albániát. Az Unió gondolkodását régóta meghatározza a regionalitás, azaz egyes államokat bizonyos kritériumok alapján kezelnek egy egységként. A Nyugat-Balkán esetében ez területi alapon történt, de a nyugat-balkáni államokat a közös történelmi múlt, hasonló kulturális háttér és az azonos problémák szervezik egy egységbe.

Jugoszlávia történetét is számos monográfiában dolgozták fel hazai és külföldi kutatók. A kétezres évektől pedig egyre több elemzés jelent meg az állam felbomlásáról. Emellett több tanulmánykötet írásai foglalkoznak az állam széthullásá-

nak okairól. Az albán történelem már nincs ilyen szerencsés helyzetben. Sem a hazai sem a külföldi szakirodalomban nem kap kiemelt figyelmet a téma. A kisebbségben élő albánokkal elsősorban Koszovóval kapcsolatban foglalkoznak a kutatók. A dolgozat megírásakor az a cél vezérelt, hogy folytonosságot és ok-okozati összefüggést mutassak ki az 1990-es évek nyugat-balkáni eseménysorozata között.

Ennek megfelelően a dolgozatot öt nagy fejezetre osztottam. Az Európai Unió Közös Kül- és Biztonságpolitikája című első fejezetben a tézisem szerint annak ellenére, hogy a külpolitikai téren az Unió számára számos eszköz áll a rendelkezésére (ezeket az eszközöket alfejezetekben be is mutatom), a kormányközi alapon működő második pillérben a döntéshozatal rendkívül nehézkes és a konfliktusra való reagálás túl hosszú időt vesz igénybe. A Jugoszlávia felbomlása illetve a koszovói válság következtében kialakított válságkezelési képességek egy bonyolult egyeztetési folyamaton keresztül valósultak meg. Jugoszláviában lassan és nehezen folyt a válság kezelése. Ésszerű lett volna egy egyszerű, gyors és hatékony reagálási képességet kialakítani. Mivel a második pillér nem európai szintű és a tagállamok nemzeti érdekei maradéktalanul érvényesülhetnek, az új rendszer még nehézkesebb és még kevésbé hatékonyabb lett.

A második fejezetben a diplomáciai tárgyalásokon résztvevő szereplők érdekeit vizsgálom. Az EU tagállamai közül Franciaország, Nagy-Britannia és Németország szerepére térek ki, mivel ez a három ország képviselte a fő áramlatot, mely kezdetben azt az elvet követte, hogy Jugoszláviát egyben kell tartani. Tézisem szerint, a nem európai (azaz szupranacionális) szinten működő külpolitika – jelen esetben diplomácia – nem csak hogy nem hatékony, hanem hozzájárult a konfliktus eszkalálódásához. A német külpolitika gyökeres változása, nevezetesen az, hogy a német kormány egyoldalúan elismerte a két nyugati tagköztársaság függetlenségét, nem vetett véget az állam felbomlásának, hanem mintegy „továbbpasszolta” a konfliktust Bosznia-Hercegovinára.

A nemzetközi szervezetek működési területei között jelentős volt az átfedés. A jugoszláv válság kezelésében az Európai Közösség mellett az ENSZ és az EBESZ is részt vett. Az 1990-es években az ENSZ sikeres működését nagyban korlátozta az a tény, hogy nemzetközi jogi szempontból az Alapokmány csak a klasszikus békefenntartást tette lehetővé. Az EBESZ éppen a jugoszláviai válság kezelésének idejére vált valódi nemzetközi szervezetté. Működése 1999 után vált igazán hatékonnyá. A

katonai beavatkozás volt az egyetlen olyan terület, ahol kizárólag a NATO volt illetékes.

Az Egyesült Államok Európa- illetve Balkán-politikája meglehetősen ellentmondásos volt az 1990-es évek folyamán. A Bush-adminisztráció Európa-politikája arra irányult, hogy az európaiak oldják meg maguk a saját problémájukat. A Clinton-adminisztráció viszont már egy feltörekvő ellenfelet látott az Unió Közös Kül- és Biztonságpolitikájában, ezért sorra megtorpedózták a boszniai rendezési terveket.

A harmadik fejezet Jugoszlávia felbomlásával foglalkozik. A felbomlás okai közül én a gazdasági és alkotmányos okokra, valamint a nacionalizmus újjáéledésére fókuszálok. A tézisem szerint, a titoista gazdaságpolitika illetve az 1974-es alkotmány által felállított államjogi berendezkedés megalapozta a délszláv állam felbomlását. A gazdasági és a politikai válság által gerjesztett nacionalizmus pedig centrifugális erőként hatott, amelynek következtében Jugoszlávia felbomlását nem lehetett megakadályozni. A nemzetközi tárgyalók számára csupán egyetlen lehetőség kínálkozott: a felbomlást kontrol alatt lehetőleg békés mederben tartani. Ezt a feladatukat azonban nem tudták megvalósítani több okból:

1. a tárgyalófelek között a megegyezési készség nagyon alacsony szintű volt
2. 1992-ben az Egyesült Államok élén történt vezetőváltás a külpolitikai érdekek megváltozását is jelentette
3. az Európai Unió csak lassan nőtt fel a konfliktuskezelésben játszott feladatához, és mire felnőtt, az Egyesült Államok már nem partnerként viselkedett
4. túl sok szereplő vett részt a konfliktus kezelésében, melynek következtében túl sok érdeket kellett egyeztetni
5. az ENSZ hagyományos békefenntartó tevékenysége elégtelennek bizonyult, ennek alternatívájára – a katonai beavatkozásra későn került sor
6. az albánkérdést megoldatlanul hagyták, amely előkészítette a terepet a későbbi konfliktusok számára

A továbbiakban kronológiai sorrendben követem az eseményeket Szerbia, majd Horvátország és Bosznia-Hercegovina esetében.

Daytonig és Daytonban nem rendezték az albánkérdést. Ez pusztán négy évvel a békeszerződés aláírása után újabb fegyveres konfliktusokhoz vezetett. Ezzel a jelenséggel foglalkozik a negyedik fejezet. A konfliktus-sorozatot Albánia indította el. Az itt felszabadult fegyverkészlet jelentős része a Koszovói Felszabadítási Hadsereg kezébe került, és ezzel jelentős befolyást gyakorolt a későbbi koszovói eseményekre. Albániában sem gazdasági sem politikai téren nem ment végbe valódi rendszerváltás, amelynek következtében a kormány nem tudott kitörni a hidegháborús múlt elszigeteltségéből. Európa legszegényebb állama kívül esik a fő európai politikai érdekszférákon. A válság megoldásában Európa érdektelennek bizonyult, a rendezés lebonyolítását az olasz kormányra hárították.

A délszláv utódállamok közül Kis-Jugoszláviában (Szerbia és Montenegró) lakott a legtöbb albán, túlnyomó többségük Koszovóban. Milošević hatalomra kerülése után a tartomány gyorsan elveszítette autonómiáját, azaz azt az alkotmányos jogát, hogy az ügyeit maga intézze. Jugoszlávia széthullása után a központi kormányzás 1998-99 folyamán arra törekedett, hogy a tartományból minél több albán nemzetiségű polgárt szorítson ki. 1998-ra a megegyezésen alapuló békés rendezés csődbe jutott, a Rugova vezette mérsékelt politikai irányzatot háttérbe szorította a radikális megoldást sürgetők tábora. A tézisem szerint a fegyveres felkelés veszélyes precedenst teremtett, nevezetesen azt, hogy egyedül az erőszak alkalmazása vezet eredményre. Koszovó jelentősége túlmutatott a tartomány és Kis-Jugoszlávia határain. A válság az egész Balkán-félsziget stabilitását veszélyeztette. Ennek felismerése vezette el a nemzetközi közösséget a beavatkozáshoz 1999-ben.

A Koszovóval szomszédos dél-szerbiai Preševo-völgy volt az albánkonfliktus következő állomása. Koszovóban nem sikerült a Koszovói Felszabadítási Hadsereget teljes mértékben lefegyverezni. Számos harcos a közeli hegyekben talált menedéket és csak az alkalomra várt egy újabb fegyveres konfliktus kirobbantására, amely alkalom 2000-ben el is érkezett. Ebben az esetben a nemzetközi közösség és a szerb vezetés együttműködése példaértékű volt. Ezt az állam élén történt vezetőváltás tette lehetővé, mely egyértelműen kimutatta, hogy hajlandó a helyi albántöbbségű lakosság érdekeit figyelembe venni.

2001-ben Macedóniában egy koszovói jelentőségű fegyveres felkelés kezdett kibontakozni. Míg az előző évi Preševo-völgyi események elsősorban Kis-Jugoszlávia állam stabilitását fenyegették, a macedóniai fegyveres felkelés ismét az egész régió biztonságát veszélyeztette. Tanulva az előző évtized kudarcaiból, a nem-

zetközi szervezetet – élén az Európai Unióval – sikeresen állta útját a szeparatista törekvéseknek. Az Európai Unió és a tagállamok életre hívtak egy speciális pozíciót, nevezetesen az EU Külpolitikai Fő Képviselőjét. Erre a pozícióra a nemzetközi politikában méltán kiemelkedő személyt neveztek ki, aki sikeresen irányította a diplomáciai tárgyalásokat.

Tézisem szerint, az albánkérdés megoldása elsődlegesen fontos Délkelet-Európa stabilizálása és az európai biztonság garantálása miatt. A tiranai kormány hozzáállása az albánság balkáni helyzetéhez kulcsfontosságú. Koszovó esetében Milosevićel vagy nélküle, a szerb kormányzatnak előbb-utóbb mindenképpen meggyűlt volna a baja az albánokkal. A régióban folytatott elnyomáson alapuló politika csupán felgyorsította az összeütközést a két nemzetiség között. A macedón állam jövője szempont kulcsfontosságú az, hogy a kormányzat képes-e megfelelő helyet biztosítani az albán kisebbségnek az állam politikai, kulturális és vallási életében.

Az utolsó fejezetben azokat a politikai lépéseket illetve szerződéseket veszem számba, amelyek komplex megoldásokat vázolnak fel a nyugat-balkáni államok számára. Nem csak a fegyveres felkelések lehetőségét célszerű kiküszöbölni, hanem a gazdasági fejlődés alapjait is le kell tenni. Tézisem szerint a gazdasági fellendülés új lehetőségeket nyit meg nem csak a nyugat-balkáni államok számára, hanem az Európai Unió számára is. A gazdasági együttműködés – beleértve a határokon átnyúló együttműködéseket is – hozzájárul a regionális különbségek felszámolásához. Az Unióval történő szerződéses viszony pedig segíti az európai normák meggyökeresedését a régióban.

A dolgozat felépítésében kronológiai sorrendet követtem. Az alfejezetek sorrendjének kialakításában arra törekedtem, hogy láttassam az ok-okozati összefüggéseket. Emellett törekedtem arra is, hogy egyértelmű legyen, hogy mely események következnek egymásból.

Források és módszerek

A dolgozat megírásához szükséges anyag összegyűjtése nem kis erőfeszítést igényelt, hiszen alig telt el néhány év a Daytonban megkötött szerződés, illetve a koszovói válság óta, amikor a témával elkezdtem foglalkozni A tárgyalássorozatokon megszületett dokumentumokat akkor még nem szerkesztették és adták ki egy szöveggyűjteményben. 2004 előtt hazánkban az Európai Unióról is csak nagyon limitált anyag állt a rendelkezésre. Ezért döntöttem úgy, hogy részt veszek minden olyan szemináriumon, nyári egyetemen vagy továbbképzésen, amely a témába vágott. A Soros Alapítvány által szervezett és szponzorált nyári egyetemek jól felszerelt könyvtárbázist hoztak létre a helyszíneken. A telepített könyvtárak anyagát egyrészt a Közép-európai Egyetem könyvtára szolgáltatta, másrészt a meghívott vendégelőadók által rendelkezésünkre bocsátott könyvek szolgáltatták. Ez utóbbi művekhez később könyvtárközi kölcsönzés útján fértem hozzá. Az anyaggyűjtést nehezítette továbbá, hogy a Közép-európai Egyetem 2004-ben megszűntette a Délkelet-Európa-tanulmányok tanszéket. Ettől kezdve e téma háttérbe szorult, és az egyetem sem fektetett hangsúlyt a tudományos művek beszerzésére.

A Jugoszlávia felbomlásával foglalkozó fejezet megírásához a legnagyobb segítséget két szöveggyűjtemény szolgáltatta. A Snežana Trifunovska által szerkesztett kétkötetes forrásgyűjtemény több mint kétezer oldalt és több mint nyolcszáz eredeti dokumentumot tartalmaz. Valamint a B. G. Ramcharan által szerkesztett kötetek volt még hasznos, mely több mint ezer oldalban tartalmaz szintén többszáz eredeti dokumentumot. A forrásanyag bősége nem könnyíti meg a kutató dolgát, a megfelelő dokumentumok kiválasztása gondos mérlegelést igényelt. Tovább nehezítette a munkámat az a tény, hogy ezeket a dokumentumokat magamnak kellett lefordítanom. A jogi nyelv anyanyelven is nehéz, idegen nyelven pedig még nehezebb. Igyekeztem a szöveget a lehető legpontosabban az eredetivel megegyező értelemben visszaadni a fordításaim során, amely elég sok időt vettek igénybe.

Az Európai Unióval kapcsolatos anyag összegyűjtése sokkal könnyebb lett hazánk 2004-es csatlakozása után. Ma már furcsán hangzik, de a kétezres évek elején az internet-hozzáférés erősen korlátozott volt. A dolgozat írása közben nem állt mindig módomban egyes állításokat vagy információkat az internet segítségével

azonnal ellenőrizni. A kérdéseket minden esetben össze kellett gyűjtenem és később ellenőriznem, ami lelassította az írást.

Jugoszlávia esetében az események rekonstrukciója nem okozott nehézséget. A téma népszerűsége miatt számos könyv jelent meg a délszláv állam felbomlásáról mind hazai mind külföldi kutatók tollából, amelyek kronológiai sorrendben tárgyalták az eseményeket. Ugyanez már nem mondható el az albánkérdést magában foglaló negyedik fejezetre. Különösen nehéz volt az 1997-es albániai válság kulcsfontosságú eseményeit rekonstruálni a rendelkezésre álló források szegényessége miatt. Elsősorban Miranda Vickers, James Pettifer, Noel Malcolm és Réti György munkáit tudtam felhasznál.

Bár a dolgozat témája interdiszciplináris, annak megírásakor elsősorban a történettudomány módszereit alkalmaztam. A szövegösszehasonlítást az egyes társulási szerződések elemzésekor használtam. A jogi szövegek összehasonlításánál elsősorban a szándékokra lehetett következtetni. A szerződések szerkezeti felépítése azonos, a különbségek elsősorban az egyes pontok hiánya valamint bizonyos témák beszúrásában mutatkoztak meg. Az elemzés során mutatkozott meg, hogy a kezdeti elsősorban gazdasági együttműködésre koncentráló szerződések hogyan váltak komplex, céljukban gazdasági és politikai elveket megfogalmazó stabilizáló jogi dokumentumokká.

Az eseményeket kronológiai sorrendben tárgyalom. A dolgozatban tárgyalt korszak határait nem volt nehéz kijelölni: 1990-2001. Ugyanakkor a téma feldolgozása során szükséges volt a határok átlépése. Ez elsősorban a délszláv állam válságának kibontása esetében mutatkozott meg. Ekkor ugyanis vissza kellett tekintem egészen 1974-ig, amikor Jugoszlávia államjogi berendezkedését az akkor életbelépő alkotmány kodifikálta. Visszatekintést igényelt a társulási szerződések elemzése, amikor az 1960-as évekig kellett visszamennem, mivel a szerződések változásait kronológiai sorrendben akartam bemutatni. A korszakhatárt akkor is át kellett lépnem, amikor a Nyugat-Balkán stabilizálásról írtam, mivel az alapok lefektetése is több évet vett igénybe.

Az egyes fejezeteket illetve a második és a harmadik fejezetek alfejezeteit is minden esetben egy összegzéssel zártam. A következtetések levonásánál deduktív módszert alkalmaztam.

Az értekezés tudományos eredményei

A dolgozatom eredményei közé számítható a témaválasztás, amelyet ebben a formában magyar nyelven még nem tettek közzé. A téma újszerűségét mutatja az, hogy elsősorban az Európai Unió szerepét vizsgálom a nyugat-balkáni események összefüggésében, bár ahol elengedhetetlenül szükséges, kitérek az Egyesült Államok és az Orosz Föderáció szerepére is. Jugoszlávia felbomlásával számos irodalom foglalkozik, de európai szemszögből az eseményeket még nem vizsgálták. A dolgozatomnak nem feladata a délszláv állam felbomlásának okait elemezni, abból három, általam fontosnak tartott területre térek csak ki. A dolgozat feladata az, hogy folytonosságot mutasson ki a nyugat-balkáni események között, illetve ezzel párhuzamosan az Unió külpolitikájának – benne a konfliktuskezelési képességeinek – fejlődését.

Újszerű továbbá az, hogy az állam felbomlását az egyes tagköztársaságok szemszögéből láttatom. Az eddigi munkák kiindulópontja az egységes délszláv állam volt. A dolgozatomban én Jugoszláviát a tagköztársaságok összességeként fogtam fel, mintegy proto-államokként, amelyek fejlődési érdekei szétfeszítették a föderáció kereteit. Ezért bontottam szét az eseményeket a tagköztársaságok konfliktusaira. Ez a magyarázata annak is, hogy a nemzetközi tárgyalásokat is a tagköztársaságok problémái alapján tárgyalom.

Az albánkérdéssel ennyire részletesen és komplexitását bemutatva nem foglalkozott senki. Összefüggéseket kimutattak az albániai fegyverkészletek Koszovóba vándorlásáról vagy a koszovói felkelők szerepéről a macedóniai illetve a preševo-völgyi események során, de ezek a megállapítások nem mentek túl néhány mondat vagy bekezdés határain túl. Koszovóval több munka – elsősorban egy-egy válsághelyzet kialakulásakor foglalkoztak főleg a nemzetközi szervezetek elemzői és kutatói. Preševo-völgyről magyar nyelven nem olvasható elemzés, a macedóniai válságról és annak következményeiről is viszonylag kevés tanulmány született. E fejezet legfőbb eredményének a folyamatosság illetve az ok-okozati összefüggések bemutatását tartom.

A balkáni stabilitás alapjainak megteremtéséről szóló fejezet kissé idegennek tűnhet egy történettudományi tudományos értekezésben. Ez azonban csupán

csak a látszat. A magyarul „konfliktuskezelésnek” hívott szakkifejezésre az angol nyelvű szakirodalom két fogalmat használ: *conflict management* és *conflict resolution*. Az első *terminus technicus* arra utal, hogy a konfliktus megoldása egyelőre nem lehetséges, csupán a válság „kordában tartására”, azaz az eszkalálódás megakadályozására van lehetőség. A második fogalom viszont jelzi, hogy a válságra van megoldás, az nem csak kezelhető, hanem feloldható. Ezért ha a konfliktuskezelést tágabb értelemben alkalmazzuk, szükséges a társulási szerződések összehasonlító elemzése. A társulási szerződések nem a kétezres év szülöttei, hanem történetük az 1960-as évekig nyúlik vissza. Ennek következtében nem csak az egyes szerződések tartalmát hasonlítottam össze, hanem azok történeti fejlődését is bemutattam.

Az értekezés témájának továbbfejlesztési lehetőségei

A disszertáció témája számos irányban továbbfejleszthető. Az Európai Unió oldaláról nézve lehetőség van a *Bővítés* témakörében a nyugat-balkáni államok és az Unió kapcsolatát vizsgálni. Szlovénia elsőként csatlakozott az integrációhoz és a csatlakozási tárgyalásokon a szlovén képviselők kemény tárgyalófélnek bizonyultak. Horvátország esetében a Szlovéniával és Magyarországgal kapcsolatos témákat érdemes vizsgálni. Emellett Szerbia, Bosznia-Hercegovina és Macedónia csatlakozási esélyei is jó témát kínálnak a kutatók számára.

A *Jószomszédi politika* témakörében a kutatás területe kiszélesíthető többek között Ukrajnára és Törökországra. A török-EU kapcsolatok vizsgálata is számos altémát kínál: hogyan lehetne képes a keresztény Európa egy szunnita muszlim államot integrálni; Törökország lenne az Európai Unió területileg és népességét tekintve a legnagyobb állama, ez milyen változásokat eredményezne az intézményrendszerben, a döntéshozatali mechanizmusban, a gazdaságban és a tagság milyen biztonságpolitikai kérdéseket vet fel. Idekapcsolható például Ciprus problémája is, mely átvezet a biztonságpolitika témakörébe.

A *Biztonságpolitika* szemszögéből vizsgálhatóak a szerződések: maastrichti szerződéstől kezdve hogyan alakult, fejlődött a döntéshozatal, milyen kompetenciája

és működési területe van az Uniónak és a tagállamoknak. Területét tekintve a kutatás kiterjeszthető a Közel-Keletre valamint az észak-afrikai arab államokra.

Diplomáciatörténeti szempontból a kutatást megkönnyíti, hogy egyre több olyan munka készül, amelyekben a tárgyalásokon résztvevők írják le tapasztalataikat, vagy emlékeznek vissza. Ezek a monográfiák valamint a tárgyalásokon megszületett dokumentumok jó alapot szolgáltatnak a tárgyalások háttértörténéseinek rekonstruálására.

A Nyugat-Balkán oldaláról nézve számomra az első és legfontosabb téma az albánkérdés elemzése. Fontos rámutatni arra, hogy ez a terület kulcskérdés a Balkánon, megoldatlansága számos konfliktus előidézője volt már. A történelem során az albánok fontos szerepet játszottak a velencei terjeszkedés megállításában (lásd Szkander bég) vagy az oszmán állam államigazgatásában. Enver Hoxha kommunista diktatúrája sincs teljes mértékben még feltárva. A szocialista idők dokumentumaiból egyre több válik a kutatók számára hozzáférhetővé. Arra is érdemes felfigyelni, hogy Albánia, mint az albán nemzeti program végrehajtója, egyre inkább háttérbe szorul és ezt a szerepet Koszovó veszi át.

Koszovó szintén számos témát szolgáltathat a kutatók számára. Vallástörténeti szempontból lehetőség van az iszlám és a kereszténység kölcsönhatásait vizsgálni. Emellett lehetőség adódik az albánság és a szerbség társadalomtörténeti összehasonlítására és érdemes megvizsgálni azt, hogy miért nincsenek vegyes házasságok. A dolgozat védésének időpontjában Koszovó nemzetközi státusa még rendezetlen, bár a kormány 2008-ban deklarálta függetlenségét, és a nemzetközi szereplők zöme elismerte az új állam függetlenségét. A kulcsállamok, mint például Szerbia, azonban nem. Érdemes megvizsgálni azokat a lehetőségeket, amelyek együttműködésre ösztönzik a két állam kormányát, valamint elemezni azokat a vélt vagy valós akadályokat, melyek a megegyezést gátolják.

Fontosabb publikációk

The United States Foreign Policy towards the Yugoslavia during the Balkan Conflict. Budapest: CEU, 1998.

Délkelet-Európa: felfogások és a realitás. *Kutatási Füzetek 9.* Pécs, 2002.

Az Európai Unió története, működése és a döntéshozatali mechanizmus. Szombathely: BDF, 2004.

Bashkëpunim hungaro-shqiptar kundër turqve. (Albán-magyar kapcsolatok a 15. században) In:Gjurmime albanologjike. Prishtinë: Institute Albanologjik i Prishtinës, 2004.

Apponyi Geraldine, the Queen of the Albanians. In:Gjurmime albanologjike. Prishtinë: Institute Albanologjik i Prishtinës, 2005.

Macedónia jövője az Ohridi Keretegyezmény után. Szombathely: BDF. 2006.

Koszovó szerepe a szerb nemzettudatban. (Szombathely: BDF. 2007.

Changes in the Hungarian Foreign Policy after 1989: new challenges – new responsibilities. Torino: UT, 2008.

… és előadások

Gelencsér, Ildikó (2001). The Law for Minorities in Hungary; Konjic, Bosnia-Herzegovina

Gelencsér, Ildikó (2001). The Status Law for the Hungarian Minorities and its Reactions; Bressanone, South Tyrol, Italy

Gelencsér, Ildikó (2004): Albanian-Hungarian anti-Ottoman co-operation during the 15th century, Prishtina, Kosovo

Gelencsér, Ildikó (2005): Apponyi Geraldine, Queen of the Albanians: Background Information to a Hungarian Noble Family. Prishtina, Kosovo

Gelencsér, Ildikó (2006): The Role of Kosovo in the Serbian National Consciousness, Szombathely, Hungary